

INHOUD

Proloog. Paradox van de Herengracht	7
Deel 1 Turbulente weken	11
1 Een Kamerdebat	13
2 Een dagje Den Haag (17 februari)	25
3 Crisis	31
4 Stervende zwaan	45
5 Lokaal bestuur	63
Deel 2 Democratie in crisis	73
6 Democratie in crisis	75
7 Knutselen aan het kiesstelsel	88
8 Met de kennis van toen	103
9 Een zakenkabinet?	111
10 Het grote onbehagen	120
11 De verplating van de politiek	131
12 Een cordon sanitaire	144
13 De PvdA en de tijdgeest	155
Deel 3 Een moeizame formatie. Een worst case-scenario	165
De informateur	167
Intussen	184

Het gesprek	187
Een blik van verstandhouding	190
Verhagen als plaatsvervanger	194
Een hartverscheurend dilemma	198
Alexander en Alexander	201
De regenboogcoalitie	204
Eindadvies	207
Epiloog. En dan nog dit	213
Bijlage. Uit: 'Het dagboek van een rat'	221
Geraadpleegde literatuur	247
Register	251

PROLOOG

Paradox van de Herengracht

Hans van Mierlo woonde op de Herengracht, nog geen 120 meter van de Brouwersgracht. In het boek *Amsterdamse wintergezichten* (fotografie Marie-Jeanne van Hövell tot Westerfliet) staat een prachtige foto van dit markante deel van de grachtengordel, onder de sneeuw.

‘Het bijzondere aan deze foto is het doorgewone,’ schrijft Hans in een bijschrift. En doorgewoon was het. Voor hem. ‘Het kan zijn dat de voetstappen in de sneeuw van mij zijn. Vele tientallen jaren heb ik dat stuk bijna iedere werkdag gelopen.’

Een van die wandelingen herinneren we ons nog goed. Het was in het jaar 1966. Een knappe jongeman in regenjas liep hardop denkend over de Herengracht, in een filmpje zijn verontrusting uitsprekend over ons verroeste partijpatroon en de tanende invloed van de kiezer. Dat verstarde systeem moest doorbroken worden. Daarom was D’66 opgericht. Het moest vlug omdat er weer eens een kabinet struikelde en de verkiezingen waren vervroegd.

Ik zag het filmpje toen ik 11 maart ’s avonds thuiskwam van

een toneelvoorstelling. Het drong onmiddellijk tot me door: Hans is dood. Verslagen ging ik zitten.

Op mijn leeftijd zijn sterfgevallen heel gewoon. Laatst nog vijf in één week! Maar dit voelde als het overlijden van een dierbaar familielid. Ik kende Hans al bijna een halve eeuw. De eerste ontmoeting was op een discussiebijeenkomst over partijvernieuwing, Botsing '66, met een goede range van onstuimige opstandelingen, passend in de tijdgeest.

De show werd onverbiddelijk gestolen door een redenaar met een verhaal dat klonk als een klok. Charismatisch, mediageziek, helder formulerend, dragende stem. 'Wij zijn geen politici,' waarschuwde hij nog, maar het was in één oogopslag duidelijk dat 'de' politiek er een geduchte concurrent bij had gekregen.

Vanaf dat moment is Hans niet meer uit mijn (politieke) leven weggeweest. Het gemeenschappelijke programma *Keerpunt '72*, het schaduwkabinet-Den Uyl/Van Mierlo, ons gemeenschappelijke initiatiefvoorstel voor een gekozen formateur, de formatie van het kabinet-Den Uyl, collega's in Van Agt/Den Uyl/Terlouw (Van Agt II), de voorbereiding van Paars en ga zo maar door.

Nog maar een paar maanden terug had ik hem opgezocht. Ik vroeg zijn mening over het thema van dit boek. 'Het loopt hopeeloos vast,' zei hij. 'Als D66 zo wint als voorspeld, heeft zij de sleutel in handen. Dan moet opnieuw de staatkundige vernieuwing met kracht worden ingebracht.'

Dit alles speelde door mijn hoofd, die nacht, toen ik de slaap maar moeilijk kon vatten. Nog niet vermoedend welk spektakel de volgende dag te wachten stond, nota bene op de Herengracht, enkele huizen van de overledene vandaan. Eigenlijk wel smakeeloos, temeer daar geen der hoofdrolspelers met één woord gewag maakte van dit 'verdriet van Nederland', in de woorden van Marcel van Dam.

Ironisch genoeg leek op het hoofdkantoor van de Partij van

de Arbeid op het eerste gezicht de droom van Hans van Mierlo in vervulling te gaan. Ex-burgemeester van Amsterdam Job Cohen presenteerde zich als opvolger van Wouter Bos, die 's ochtends was teruggetreden, en zou, als de PvdA de grootste partij zou worden, opgaan voor minister-president.

Ik wreef mijn ogen uit. Wat speelde zich hier af? Dit leek op een spektakelact tijdens het jaarlijkse Kerstcircuit in de nok van Carré: twee vliegensvlugge atleten die met een viervoudige salto door de lucht buitelen en op het moment suprême feilloos elkaars polsen pakken. Een partijleider die aan de vooravond van vervroegde Kamerverkiezingen bij verrassing vertrekt, terwijl de partij net een derde van haar raadszetels heeft ingeleverd. Een burgemeester die een dag na de installatie van de nieuwe raad als bij toverslag zijn functie neerlegt (dat heb ik trouwens eerder meegemaakt, een impulsbesluit waar ik nog veel spijt van zou krijgen), en als lijsttrekker de strijd aangaat met Geert Wilders om het premierschap van dit land.

Het lijkt op een eerbetoon aan Van Mierlo: eindelijk komt de gekozen premier binnen handbereik, maar zo simpel is het niet.

Allereerst omdat de kiezers in Nederland daarover helemaal niet beslissen. Dat is nu juist de fundamentele tekortkoming van ons staatkundig systeem. Weliswaar hebben wij al eerder een andere suggestie gewekt met campagnes onder het motto 'Kies Den Uyl als minister-president'. Ook het CDA was niet vies van een personalistisch tintje met zijn leuze 'Laat Lubbers zijn karwei afmaken'. Maar dat waren staaltjes van campagnestrategie, in het kader van de zogenaamde machtsvraag, de nekaan-nekrace waardoor de kleinere partijen zouden worden leeggegeten. Een daadwerkelijke invoering van de gekozen minister-president kon bij diezelfde partijen geen genade vinden. Eigenlijk dus een staaltje van kiezersbedrog.

In de tweede plaats is het nog maar zeer de vraag of zo'n stra-

tegie onder de huidige omstandigheden wel verantwoord is. Zeker, ze zal de PvdA geen windeieren leggen. Cohen was op slag de meest aansprekende kandidaat. Volgens een recente peiling vindt meer dan 50 procent hem de beste minister-president, beter ook dan Balkenende. (De premierbonus is een -malus geworden.) De PvdA stijgt stormachtig in de peilingen. Maar is een tweestrijd met Wilders nu echt hét duel waar Nederland op zou moeten zitten wachten? Aan zo'n duel zitten onvermijdelijk twee kanten. Ook Wilders heeft hier baat bij. Zonder daarvoor iets te hebben gedaan heeft hij de finale bereikt: als Cohen voor goud gaat, heeft hij in ieder geval zilver.

Maar belangrijker nog: stel dat de pvv deze wedstrijd wint? Dat zou zo maar kunnen. Begin 2010 was de PvdA in de peilingen de zesde partij. 'Jij wordt toch niet de leider van de zesde partij in Nederland?' vroeg ik toen Cohen langskwam om mijn mening te vragen over het rapport over de Noord-Zuidlijn. Ik had toen nog geen flauw idee van wat er allemaal op de rol stond.

Als het lukt, is het een meesterzet. Maar als het niet lukt, vraag ik me af met welk argument men Wilders uit het Catshuis denkt te kunnen houden. Balkenende is begonnen: 'De grootste partij levert de premier.' Toen al kneep ik mijn tenen samen. Dat is spelen met vuur, dacht ik. Dat is geen ongeschreven staatsrecht. Dat is onbestaanbaar staatsrecht. Dat werkt straks als een boemerang.

Oké, Cohen maakt best een goede kans. Er is blijkbaar ook een burgemeesterbonus. Maar hij zal zijn eventuele succes voor de poorten van de hel moeten wegslepen.

Hans van Mierlo zal het niet meer meemaken.

Deel 1

Turbulente weken

Een Kamerdebat

‘Met de kennis van nu was de volkenrechtelijke onderbouwing van het standpunt van toen wellicht adequater geweest.’ Met deze (pot)sierlijke pirouette op een hete, winterse dag werd op de avond van 14 januari 2010 de CDA/PvdA/CU-coalitie gered. Op de valreep. Het spoeddebat dat onmiddellijk na binnenkomst van de expresbrief werd gehouden, was aardig om te zien, maar had geen enkele betekenis meer.

Toch ging het niet om niks. De volkenrechtelijke legitimatie van de Brits-Amerikaanse inval in Irak, zeven jaar geleden, heeft de gemoederen in binnen- en buitenland sindsdien hevig beziggehouden. En terecht. Ze raakt de polsslag van de internationale rechtsorde, die voor Nederland zo zwaar weegt dat de ‘bevordering’ daarvan als doelstelling in onze grondwet is opgenomen. Den Haag, zo roepen wij, is de hoofdstad van het recht.

In diezelfde ‘hoofdstad’ strijden CDA en PvdA al jaren over de precieze invulling van die doelstelling als het er echt op aankomt. Geldt dan het (volken)recht? Of geldt de politiek die het

recht zou moeten kunnen overrulen? Bijvoorbeeld als het gaat om de transatlantische solidariteit, de hoeksteen van ons buitenlands beleid.

Nee, concludeerde de commissie-Davids in het onderzoeksrapport dat diezelfde ochtend was gepresenteerd. In meer dan vijfhonderd pagina's werd, goed onderbouwd, breed uitgemeten dat de besluitvorming over Irak buitengewoon onzorgvuldig was geweest en dat het Nederlandse parlement meermalen op het verkeerde been was gezet.

Een uiterst gevoelig punt, omdat met name premier Balkenende zich jarenlang tegen een onderzoek had verzet. Alles zou al bekend zijn, en zijn eerste kabinet had destijds naar eer en geweten politieke steun aan de inval in Irak verleend. Deze tegenstand ging bij de CDA-leider zover dat er tijdens de formatie van Balkenende IV moest worden afgesproken dat van nader parlementair onderzoek zou worden afgezien. Maar hoe kan een regeringscoalitie voorschrijven dat het parlement – de beide Kamers der Staten-Generaal – zijn vingers niet aan dat dossier mag branden terwijl tegelijkertijd, zowel in de VS als in Groot-Brittannië, het ene onderzoek na het andere werd ingesteld en zowel Bush als Blair inmiddels had moeten toegeven dat zij onjuiste informatie hadden verstrekt over de aanwezigheid van massavernietigingswapens in het Irak van Saddam Hoessein?

Het ontluisterende rapport van de commissie-Davids, die zich bewust onthouden had van politieke conclusies, zorgde diezelfde dag nog voor een ongekende crisissfeer: koortsachtig politiek overleg in het Torentje en op de kamers van de diverse fractievoorzitters, een grote meute van journalisten en cameraploegen die de vrieskou urenlang trotseerden, spindoctors en communicatieadviseurs die in allerijl werden opgetrommeld, een geagiteerde Tweede Kamer die om de haverklap bijeenkwam voor de regeling van werkzaamheden en een brief eiste van de premier

en – natuurlijk – een spoeddebat, waarvan werd aangekondigd dat het zou aanvangen zodra de inkt van de brief met de nadere verklaring van de regering droog zou zijn. Politiek commentatoren vroegen zich elkaar voor de camera verdringend af of het kabinet-Balkenende iv de avond wel zou halen.

De crisissfeer was vooral ontstaan nadat de premier al vroeg in de middag namens het kabinet een eerste reactie had uitgesproken waarin hij vraagtekens plaatste bij enkele van de belangrijkste bevindingen, met name ook die omtrent de volkenrechtelijke dimensie, ‘waarover verschillende meningen mogelijk zijn’. Prompt daarop reageerde de fractievoorzitter van de PvdA, Mariëtte Hamer, als door een adder gebeten. Volgens haar had de premier niet namens coalitiepartner PvdA gesproken. Zij eiste een nieuwe verklaring.

Uiteindelijk werd zij op haar wenken bediend. Balkenende maakte een knieval – een crisis nu zou onverantwoord zijn – en ging akkoord met de compromisformule waarmee dit hoofdstuk begint. Voor Hamer was het reden om aan het eind van een lang en heftig debat vol interrupties zonder triomfalisme de stelling te betrekken dat er met de nieuwe brief een herstart was gemaakt en dat van nu af aan het rapport van de commissie-Davids ‘leading’ zou zijn. In de zee van interrupties die volgde, bleef ze dit standpunt onverstoorbaar herhalen.

Dit debat, dat ondanks het late uur door meer dan een miljoen kijkers is gevolgd (‘Met de kennis van nu zou ik gewoon om elf uur zijn gaan slapen,’ schreef een humorvolle lezer van *Het Parool*), geeft mij aanleiding om nog eens vast te stellen hoezeer ons politieke systeem zich bevindt in de randen van de nacht. Veel wat er die dag gebeurde, kan immers één op één worden toegeschreven aan de zorgwekkende ingebouwde instabiliteit van ons partijenstelsel.

- 1 Het regeren bij incident. Waarom moest de premier zo nodig nog diezelfde dag met een onvoldragen reactie komen? Waarom was het noodzakelijk dat de onwelkome boodschap van de onafhankelijke adviescommissie, door de premier zelf ingesteld om 'erger te voorkomen', 'lik-op-stuk' werd weersproken? Waarom zó halsoverkop dat van grondig overleg met de vicepremiers Wouter Bos en André Rouvoet amper sprake kon zijn?
- 2 Waarom moest er diezelfde avond nog een spoeddebat plaatsvinden? Natuurlijk: de explosieve groei van het fenomeen spoeddebat is niet meer te stuiten en het was niet de schuld van de Kamer dat de brief pas in de loop van de avond arriveerde. Maar zou het niet van wijsheid hebben getuigd als men had besloten er eerst maar eens een nachtje over te slapen? Sommige sprekers hadden nog amper een blik in het omvangrijke rapport kunnen werpen. Vanwaar toch die eeuwige hijgerigheid?
- 3 Waarom moet men elkaar alsmaar overschreeuwen? Wie waakt er nog over de waardigheid van het parlement? Deze keer was het niet Wilders die qua onparlementair taalgebruik de kroon spande. Ditmaal kwam Agnes Kant met stip de prijs toe voor het meest platvloerse taalgebruik. 'Wat een beschamend soepzootje,' riep ze uit. En de brief van de premier vond ze maar 'lullig'. De verplattung van de politiek in optima forma! De prijs voor de grootste onhoffelijkheid gaat trouwens naar Alexander Pechtold, doorgaans toch een uitstekend parlementariër. Maar nu interrumppeerde hij Mariëtte Hamer nog voordat ze één woord had kunnen zeggen. Meer een voorspel dan een interruptie.

- 4 Waarom sprak de oppositie uitsluitend en dan nog met stemverheffing over procedurele kwesties? De belangrijkste vraag was wie nu namens wie had gesproken. Sprak Balkenende nou mede namens Bos en Rouvoet? Sprak Hamer namens Bos? Sprak Bos namens Bos? Wie is de mol? De voorzitter van de commissie, de oud-president van de Hoge Raad, had zijn ogen uitgekeken. ‘Plotseling sta je daar in het oog van de orkaan. Het dwarrelde allemaal om me heen en daar stond ik dan met een kloek boek. Over de inhoud werd met geen woord gesproken.’

- 5 Het grootste probleem was natuurlijk de onnipotentie van de premier zelf. Hij zag zich – en hier verraadt zich de onhoudbaarheid van ons staatkundig systeem – genoodzaakt bijna per lettergreep uit te leggen waar hij namens Balkenende IV had gesproken en waar hij dit deed namens Balkenende I, II en III. Vicepremier Bos erkende drie dagen later, op 17 januari, in *Buitenhof* dat hij zich volledig verkeken had op het effect van zo’n poging tot onderscheid, waarmee hij wel akkoord was gegaan. ‘Onverteerbaar,’ noemde hij het. Kwesties als Irak – en ook Uruzgan – lenen zich niet voor handje-klap.

Eens te meer bleek weer hoe ongeloofwaardig de coalitiepolitiek in Nederland is geworden. Balkenende/Bos is, net zoals destijds Van Agt/Den Uyl en – op het laatst – Lubbers/Kok, een vechtkabinet waarin partijen die het op veel punten oneens zijn, elkaar gegijzeld houden uit een terechte angst voor nieuwe verkiezingen. Eigenlijk is regeren onder die omstandigheden een permanent verlengstuk van een kabinetsformatie. De onderhandelingen slepen zich van incident tot incident voort. Dat tekent ook de commentaren. De PvdA – zo was bij vriend en vijand

de conclusie – had dit debat gewonnen, maar de prijs zou hoog zijn. Het gemeen overleg in Den Haag zou een tweede keer niet toestaan. De volgende keer – Uruzgan? De jsf? De bezuinigingen? – zou de PvdA in het zand moeten bijten. De messen werden al geslepen.

Ik denk terug aan mijn toespraak tot de PvdA-fractie, pal nadat mijn onderhandelingsresultaat in oktober 1977 door de partijraad was afgestemd: ‘Eén ding is mij nu wel duidelijk geworden. Er zijn in de politiek geen echte overwinningen, maar ook geen echte nederlagen. De politiek is een continu proces. Wat vandaag een overwinning lijkt moet morgen duur betaald worden. Wat nu een nederlaag heet kan morgen worden terugverdiend.’

De continuïteit bestrijkt vele generaties.

De spindoctor

Met afgrijzen bladert staatssecretaris van Defensie Jack de Vries door de zaterdagkranten. De ravage had niet groter gekund. En dat op de dag van de aftrap van de gemeenteraadsverkiezingen. BALKENENDE MAAKT DIEPE KNIEVAL, PVDA WINNAAR DEBAT, BALKENENDE ONDERUIT. De ene kop is nog dodelijker dan de andere. Ook de analyses zijn ruïneus. Met name de conclusie van de commissie-Davids dat het Balkenende aan regie had ontbroken wordt breed uitgemeten. ‘Dat gold ook zijn eerste reactie op het rapport’, is de algemene indruk. Het had maar een haar gescheeld of ook Balkenende iv was aan onderlinge meningsverschillen ten onder gegaan. Tot overmaat van ramp bevestigt Wouter Bos in *Buitenhof* dat hij bereid was geweest op een kabinetscrisis aan te sturen als de premier niet akkoord was gegaan met de nieuwe tekst.

De Vries wist wat hem te doen stond. ‘Wouter Bos draait’ was de standaardtekst die hij bij vorige gelegenheden Balkenende in de mond zou hebben gelegd. En dat had nu ook gekund. Als vicepremier was hij immers akkoord gegaan met de tekst van de verklaring die als eerste reactie van het kabinet was afgelegd. En daarna stelde hij Mariëtte Hamer in staat om, mede namens hem, met een woedende reactie te komen waarin zij zei zeker te weten dat de premier niet namens het hele kabinet had gesproken! Dat kan toch niet waar zijn? ‘Deze dubbelhartigheid moet worden afgestraft’ was De Vries’ eerste advies toen hij in het heetst van de strijd door Balkenende in het Torentje was ontboden. Met de sleutel van de geheime Binnenhofcorridors, waarover hij nog altijd beschikte, was hij ongezien – buiten zag het zwart van de journalisten – tot de premier doorgedrongen.

Maar zijn advies werd niet in dank ontvangen. ‘Dat is een goede lijn als het kabinet uit elkaar spat,’ zei Balkenende, ‘maar dat moet nu juist voorkomen worden.’

‘Het minste wat je dan kan doen is de verantwoordelijkheid voor de heisa in de schoenen schuiven van Hamer,’ probeerde de staatssecretaris nog. ‘De crisissfeer is pas ontstaan nadat zij als eerste op jouw verklaring heeft gereageerd.’

‘Dat zal ik meenemen,’ zei Balkenende. ‘Maar eerst moeten we eruit zien te komen.’

De Vries kreeg de opdracht om samen met PvdA-minister Bert Koenders een tekst te ontwerpen voor een brief aan de Kamer waarin het hele kabinet zich kan vinden. Daarin moet minimaal een gemeenschappelijk standpunt worden geformuleerd over het twistpunt inzake de volkenrechtelijke legitimatie van de politieke steun aan de Amerikaans-Britse inval in Irak. Een lastige opgave, want Koenders was destijds nu juist de woordvoerder geweest van de grootste oppositiepartij.

Hun overleg was moeizaam en kostte tweemaal zoveel tijd als

in 2003 het beraad op Buitenlandse Zaken, waar het standpunt van Balkenende 1 onder leiding van minister Jaap de Hoop Scheffer was uitgestippeld. Dat had drie kwartier geduurd, even lang als Saddam Hoessein volgens de Britse en Amerikaanse inlichtingendiensten nodig zou hebben gehad om zijn massavernietigingswapens tegen nabuurlanden in het Midden-Oosten in te zetten. ‘For your eyes only,’ had Blair tegen Balkenende gezegd, maar kort daarna had hij dit argument in alle openheid in het Lagerhuis gebruikt.

Dat was de ‘kennis’ van toen. Maar de brief van nu moest met de kennis van nu worden opgesteld. Over elk woord werd gevochten. Koenders had de grootst mogelijke moeite met de mantra ‘met de kennis van toen’. Want toen wist hij maar al te goed dat de volkenrechtelijke onderbouwing ontoereikend was. Uiteindelijk ging hij zuchtend akkoord met de vaststelling dat het ‘adequater’ had gekund. Hij probeerde nog ‘had gemoeten’, maar dat is weer een brug te ver.

De Vries was blij dat hun was gevraagd zich op dit onderwerp te concentreren en niet in te gaan op de conclusies van de commissie-Davids over de onvolledige informatie aan de beide Kamers der Staten-Generaal. Het toenmalige kabinet had nimmer melding gemaakt van het feit dat de eigen inlichtingendiensten (AIVD en MIVD) zich terughoudender hadden opgesteld over de dreiging die uitging van het massavernietigingswapenprogramma van Irak dan de buitenlandse inlichtingendiensten waar men zich op had beroepen. De Vries, destijds de communicatieadviseur van de premier, was daarvoor primair verantwoordelijk geweest. Een pijnlijke bijkomstigheid.

Bovendien had hij destijds op de voet gevolgd hoe het zijn grote voorbeeld, Alastair Campbell, de spindoctor van premier Blair, was vergaan. Met rode oortjes had hij diens lijvige boek gelezen, *The Blair Years*. Campbell wekte hierin de indruk dat hij

al die jaren de touwtjes in handen had gehad, tot het grote moment waarop het inlichtingenbeleid inzake Irak aan de orde kwam. Het Lagerhuis was te klein toen de BBC wist te melden uit betrouwbare bron te hebben vernomen dat 10 Downing Street het rapport van MI6 had 'opgeleukt'. De drie kwartier van Saddam Hoessein was een verzinsel.

Campbell ontkende deze beschuldiging in alle toonaarden. Als stille represaille lekte de naam van de tipgever uit: voormalig VN-wapeninspecteur David Kelly. Deze werd op 15 juli 2003 ogenblikkelijk aan een hoorzitting in het Lagerhuis onderworpen. Televisiekijkers konden zien hoe ongelukkig hij zich in die setting voelde. Twee dagen later pleegde hij zelfmoord. Campbell nam ontslag. Een aantal vuistdikke rapporten kon niet bevestigen dat 10 Downing Street in het rapport van MI6 had zitten knoeien, maar wel moest worden toegegeven dat de eindversie diverse keren heen en weer was gegaan. De reputatie van Blair had blijvende schade opgelopen.

Spindoctors zijn een zegen zolang het goed gaat. Maar vroeg of laat raken ze verstrikt in het web dat ze zelf hebben gesponnen.

Met een zucht legt De Vries de kranten opzij. Het had niet slechter gekund.

Hij pakt het JSF-dossier. Zo, denkt hij, met een tevreden gevoel. Dat is tenminste mijn pakkie-an.

Nog voordat hij het heeft kunnen openslaan, belt Maxime Verhagen. Ziedend. Maar wel strijdbaar. Maandenlang hebben zij goed samengewerkt om Balkenende een goed heenkomen te bezorgen als voorzitter van Europa. Balkenende geen kandidaat? Verhagen wist wel beter. Hij had zich het vuur uit de sloffen gelopen. Nee, het was waar. Jan Peter had geen campagne gevoerd. Maar daarom was er nog wel een campagne. Alle ambassadeurs in Europa waren op de lobbytoer geweest. En Verha-

gen had geprobeerd zijn collega-ministers warm te krijgen. Maar zijn Belgische collega was hem te slim af geweest. Yves Leterme had zo zijn eigen agenda. Als premier Herman van Rompuy Europees president zou worden, dan kon hijzelf geruisloos zijn rentree maken als minister-president, ten koste van een Nederlander. Waren het niet de Hollanders die hem met Fortis een kool hadden gestoofd? Eigen schuld, dikke bult, dacht Leterme in zijn beste Vlaams.

Zo kreeg Balkenende het deksel op zijn neus. En moest Verhagen nog even in de wachtkamer. Intussen had hij wel bereikt dat zijn grootste rivaal, Camiel Eurlings, voorlopig was kaltgesteld. Niet alleen werd de minister van Verkeer slachtoffer van het feit dat kroonprinsen nu eenmaal nooit te vroeg moeten pieken, hij had zich inmiddels ook behoorlijk in de vingers gesneden met het rekeningrijden. Het 'spionagekastje' in alle auto's stuitte veel Nederlanders tegen de borst. *De Telegraaf*, toch al in triomfantelijke stemming vanwege de komst van Wakker Nederland, gooide alle chocoladeletters die nog over waren van het sinterklaasfeest in de strijd om de kerstsfeer te verstoren. Het rekeningrijden moest via hun voorpagina een halt toegeroepen worden. De vvd'er Charlie Aptroot trok alle registers open in de Tweede Kamer met teksten waarvoor Geert Wilders zich niet zou schamen. Op grote schaal werden bumperstickers uitgereikt met als tekst: KILOMETERHEFFING, NO WAY!

Toen Eurlings in een wanhoopsoffensief het vege lijf probeerde te redden door aan te kondigen dat áls de door de ANWB opgestarte ledenraadpleging negatief zou uitpakken, het rekeningrijden van tafel zou zijn, werd hij prompt door de Tweede Kamer in het nauw gedreven. 'Ik sta nog altijd achter mijn voorstel!' riep hij met stemverheffing. 'Ik heb mijn nek uitgestoken. Maar er moet wel draagvlak voor zijn. De Tweede Kamer is niet genoeg.' Deze boodschap bleef hij in alle talkshows op televisie

met verve herhalen. Tussen de bedrijven door ontkende hij nog bij de ‘moraalridders’ Knevel en Van den Brink dat hij de kroonprins van Balkenende zou willen zijn. Een begrijpelijk antwoord. Een kroonprins is per definitie kansloos. En zeker na de blunder van de dag.

Intussen windt minister Verhagen zich enorm op over de gang van zaken rond het rapport-Davids. Hoe kan het zijn dat zo’n op hoofdpunten ondeugdelijk rapport door de pers zo omhoog wordt gestoken? Hoe kan het zijn dat – ongestraft – hoge ambtenaren van Buitenlandse Zaken (zijn eigen mensen) in gebreke worden gesteld en dat niemand voor hen in de bres springt? Ook de premier niet, van wie – tegen beter weten in – regie wordt verwacht?

Regie? De altijd goed geïnformeerde *Telegraaf*-columnist Paul Jansen twijfelt op 18 januari openlijk aan Balkenendes houdbaarheid als premier en politiek leider: ‘Met zijn gebrekkige regie heeft het CDA leren leven, maar na Irak, de Catshuisbrand, de Hedwigepolder, Mozambique, de Eurocommissaris en nu weer Irak mag worden gesproken van een structurele worsteling met de macht.’

Het is een publiek geheim dat Verhagen zich al enige tijd niet aan de ‘regie’ van zijn partijgenoot onderwerpt. Zo stak hij in het laatste Uruzgandebat op 1 oktober 2009 pal na de oproep van de premier aan alle collega’s om over dit onderwerp geen premature uitspraken te doen, een vurig betoog af waarin hij duidelijk maakte dat Nederland een verzoek van de Amerikanen om in Uruzgan te blijven niet zomaar naast zich neer kon leggen.

Jack de Vries beseft, als hij de zondagavond na het Irakdebat de telefoon opneemt, dat Verhagen op het oorlogspad is. ‘Dit kan zo niet langer,’ briest Maxime. ‘Hier moet een eind aan komen. Ook al betekent een crisis het einde van Jan Peter. Dan moeten

we maar het kind met het badwater weggoeien!’

‘Niet zo hard van stapel lopen,’ waarschuwt Jack. ‘We moeten eerst de uitslag van de raadsverkiezingen afwachten. Dan zingen ze [de vrienden van de PvdA, EvTh] wel een toontje lager. En ze moeten, met name Bos, eerst gecommiteerd worden aan de huizenhoge bezuinigingen.’

De spits van de tegenpartij, die de laatste maanden zo op dreef is, moet nu eerst uit de wedstrijd worden getrapt. Balkenende weg, dan ook Bos. Dat is althans de mening van de spindoctor. Hij herinnert zich nog de onmogelijk geachte terugkeer van Wim Kok, vanuit een deplorabele positie. Lubbers weg? Dan kiezen we voor Kok, zeiden veel kiezers in 1994. ‘Ik ga voor goud,’ blufte Kok, en won. Hij verloor twaalf zetels, maar het CDA van Elco Brinkman verloor er twintig en de PvdA werd de grootste partij. Dat zal nu zo’n vaart niet lopen, denkt De Vries. De PvdA is nu de zesde partij. Als ze opkrabbelt, wordt ze misschien nummer vier of drie. Maar we moeten haar die kans niet geven. De beuk moet erin.